

Н. В. Білецька,
Вінницький інститут конструювання одягу і підприємництва, м. Вінниця

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

N. Biletska,
Vinnitsa institute of constructing of clothes and enterprise, Vinnitsa

ISSUES OF THE DAY OF TRANSFORMATION PROCESSES ARE IN THE AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY OF UKRAINE

У статті досліджено місце аграрного сектору економіки України, відмічено що, його динаміка є сталою і мало залежною від коливань економічної кон'юнктури. Відмічено, що аграрний сектор економіки України має об'єктивно дуже сприятливі умови для суттєвого зростання та стабільного збуту продукції на світовому ринку. Наведено перелік суб'єктивних чинників, що впливають на розвиток аграрного сектору економіки України, та напрями і характер їх впливу. Наведено основні чинники, що впливають на розвиток аграрного сектору економіки України, а саме: нормативно-правове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання в аграрному секторі, адміністративно-господарське регулювання діяльності господарюючих суб'єктів, фінансово-економічне забезпечення діяльності суб'єктів господарювання в аграрному секторі та інституціональні фактори.

In the article probed place agrarian the sector of economy of Ukraine, it is marked that, his dynamics is permanent and little dependency upon the vibrations of the economic state of affairs. It is marked, that the agrarian sector of economy of Ukraine has objectively very favourable terms for substantial growth and stable sale of products in the world market. The list of human factors which influence on development agrarian the sector of economy of Ukraine, and directions and character of their influencing, is resulted. Basic factors which influence on development agrarian the sector of economy of Ukraine are resulted, namely: the normatively legal providing of activity of subjects of menage is in an agrarian sector, administrative adjusting of activity of being in a charge subjects, financial and economic providing of activity of subjects of menage, in an agrarian sector.

*Ключові слова: аграрний сектор економіки, продовольчий ринок, сільськогосподарська продукція.
Key words: agrarian sector of economy, food market, agricultural product.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідження сучасного стану аграрного сектору набуває важливого значення з огляду на незаперечну значущість сільського господарства для економіки країни. Окреслення існуючих проблем у фінансуванні сільського господарства має стати підґрунтям для формування державної концепції підтримки аграрного сектору та розробки відповідних законодавчих актів для її реалізації у відповідності до цілей та завдань конкретного етапу розвитку економіки країни, а також у контексті перспективи членства України у Європейському Союзі та реалізації стратегії євроінтеграції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам аграрного сектору присвятили свої праці зарубіжні та вітчизняні вчені: М. Аткинсон, Д. Вінсент, Т. Джослінг, К. Зулауф, Дж. Кейнс, Ж. Кіркпатрік, фон Крамон-Таубадель, У. Кьостер, У. Мойер, С. Робінсон, Л. Стокель, Л. Твітен, М. Трейсі, Л. Штріве, Н. Борхунов, Р. Качуков, Є. Серова, І. Ушачов, В. Хужин, О. Шик, П. Гайдуцький, М. Гладій, М. Дем'яненко, С. Дем'яненко, С. Зоря, І. Кобута, М. Кропивко, П. Лайко, П. Стецюк, В. Онегіна, Т. Осташко, П. Каблук, в яких висвітлено ряд проблем вдосконалення внутрішньогос-

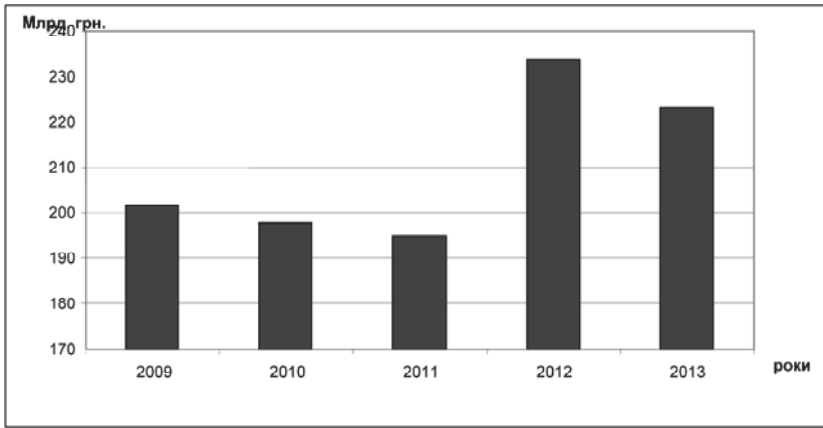

Рис. 1. Динаміка ВВП, сформованого в аграрному секторі економіки

подарського економічного механізму сільськогосподарських підприємств.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

На сьогодні потребують більш повного розкриття питання оцінки ефективності аграрного сектору, відповідності обсягів та структури підтримки сучасним світовим тенденціям. Актуальними є проблеми обґрунтування доцільності запровадження нових бюджетних програм, а також розбудови економічної, інформаційної, організаційної та нормативно-правової складових механізму підтримки аграрного сектору. Необхідними є узагальнення існуючого досвіду, оцінка сучасного стану державної підтримки аграрного сектору та окреслення перспектив його подальшого розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аграрний сектор займає визначне місце в економіці України. Його частка у формуванні ВВП в 2013 році за даними Держстатслужби становила 15,84%. При цьому його динаміка є сталою і мало залежною від коливань економічної кон'юнктури (рис. 1) [1].

Необхідно також зазначити, що частка продукції аграрного сектору економіки в структурі експорту у 2012 р. становить 9,5%, у 2013 р. — 14,8% і має тенденцію до зростання (рис. 2) [1].

За даними світової організації торгівлі попит на продовольство та сільськогосподарську продукцію загалом

буде зростати. Це пов'язано із низкою взаємодоповнюючих чинників, які мають об'єктивний та загалом кумулятивний характер. Так, площі земель у світі, придатних для сільськогосподарського виробництва майже не мають потенціалу для розширення. Зокрема глобальне потепління на фоні нестабілізації клімату збільшує площі земель непридатних для сільськогосподарського виробництва та таких, на яких таке виробництво стає ризикованим або високозатратним.

Крім того, зростання чисельності населення та збільшення споживання продовольства у розрахунку на одну особу при наявності такої можливості збільшує попит на продукцію аграрного сектору [2, с. 35].

Єдине, що пом'якшує ситуацію на продовольчому ринку це інтенсифікація та підвищення культури аграрного виробництва, а також збільшення "квазі" продовольства (з ГМО тощо). Проте ці чинники, за виключенням останнього, є обмеженими у зростанні, а "квазі" продовольство на сьогодні є сумнівним і не витримує конкуренції з екологічно чистим.

До усього зазначеного необхідно додати, що за даними ООН майже третина населення планети як мінімум недоїдає (голодує) [3, с. 151].

У той же час, Україна має сприятливі для сільськогосподарського виробництва кліматичні умови, достатні ресурси прісної води і родючі ґрунти, а культура та інтенсифікація сільськогосподарського виробництва ще далекі від світових стандартів [3, с. 152].

Необхідно також відмітити, що сільськогосподарська продукція на відміну від продукції того ж металургійного комплексу є більш технологічно завершеною, а попит на неї є менш еластичним, що добре для виробників.

Таким чином, є усі підстави вважати, що аграрний сектор економіки України має об'єктивно дуже сприятливі умови для суттєвого зростання та стабільного збуту продукції на світовому ринку.

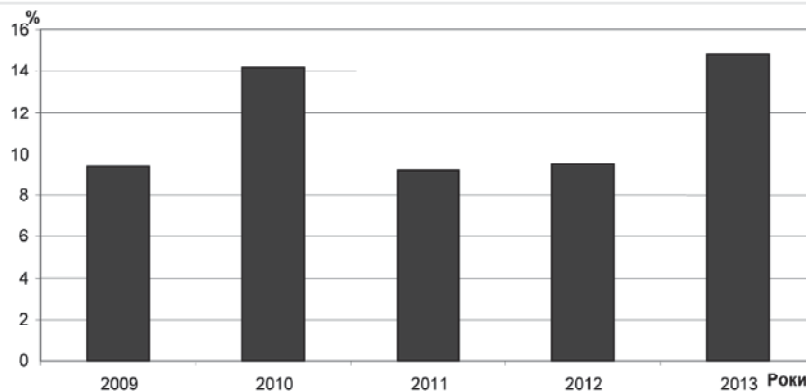

Рис. 2. Динаміка частки сільськогосподарської продукції в загальному експорті з України у 2009 — 2013 рр.

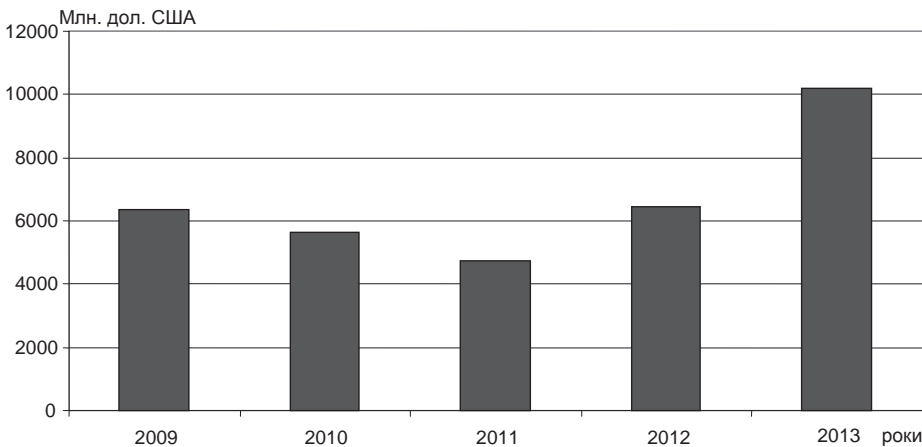

Рис. 3. Динаміка експорту сільськогосподарської продукції з України у 2009—2013 рр.

Проте розвиток аграрного сектору економіки України, відповідно його вплив на зростання ВВП та експорту країни, а через це на рівень доходів населення залежить не лише від об'єктивних чинників [4, с. 8].

Розглянемо суб'єктивні чинники, що впливають на розвиток аграрного сектору економіки України, та напрями і характер їх впливу.

Зазначені фактори можна розділити на кілька умовних груп. Це, зокрема, нормативно-правове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання в аграрному секторі, адміністративно-господарське регулювання діяльності господарюючих суб'єктів, фінансово-економічне забезпечення діяльності суб'єктів господарювання в аграрному секторі та інституціональні фактори.

Серед усіх цих чинників, на які має вплив держава, найбільш вагомими є дотації та пільги сільгоспвиробникам, доступність кредитних ресурсів, режим оподаткування, відносини власності у сільському господарстві, розвиненість ринкової інфраструктури та стан конкуренції в галузі.

Сьогодні в агропромисловому секторі економіки, як свідчить Держстатслужба України, спостерігається зростання виробництва продукції та нарощування експорту (рис. 3) [1]. Значною мірою ці позитивні тенденції мають завдячувати сприятливій кон'юктурі на світовому ринку. Проте, на думку низки спеціалістів з аграрного бізнесу, темпи зростання сільгоспвиробництва та експорту є значно нижчими, а ніж це могло б потенційно бути. І корені проблем йдуть у шар суб'єктивних чинників загальнодержавного масштабу.

Вище були визначені найбільш вагомі фактори, на які має вплив держава. Детальний їх аналіз з урахуванням існуючих реалій показує, що є суттєва кореляція між величиною (обсягом ресурсів) суб'єкта господарювання та доступністю для нього кредитних ресурсів, можливістю отримання пільг та інших преференцій, у т.ч. неринкового характеру, що підвищують рентабельність діяльності у порівнянні з більш дрібними виробниками.

Іншими словами, в аграрному секторі відбуваються такі трансформації, які знижують рівень конкуренції та підвищують ступінь монополізації в галузі.

Поступове витіснення з ринку дрібних підприємств та зростання капіталізації крупних суб'єктів господарювання оцінюється фахівцями по-різному.

Одні зазначають, що збільшення підприємств буде сприяти підвищенню їх конкурентних можливостей на міжнародних ринках, а отже, сприяти збільшенню експорту продукції та покращенню платіжного балансу країни, зміцненню позицій національної грошової одиниці і т.д. [5, с. 14].

Інші вказують на скриті загрози, пов'язані із банкрутством дрібних підприємств, зростанням і так високого рівня безробіття в сільській місцевості, соціальною напругою і т.д.

На сьогодні питання збалансованого розвитку аграрного

сектору економіки України залишається відкритим та дискусійним.

Аналіз функціонування аграрного бізнесу у розвинутих країнах, які мають значний аграрний сектор, показує, що там значна частка дрібних підприємств та фермерських господарств і високий рівень ринкової конкуренції. Там значною є державна, у т.ч. фінансова, підтримка місцевих сільгоспвиробників, особливо фермерських господарств, активна протекціоністська політика на зовнішніх ринках. Це, зокрема, стосується таких країн, як США, Канада, Данія, Франція, Іспанія, Нідерланди, Португалія тощо [6, с. 32].

Лівову частку сільгосппродукції там виробляють саме фермерські господарства і держава всіляко підтримує їх існування. Як наслідок, зниження темпів урбанізації країн, високий рівень зайнятості в сільській місцевості, пристойний рівень життя тощо. Там майже немає крупних та вертикально інтегрованих сільськогосподарських корпорацій. При цьому вартість продуктів харчування, зокрема по відношенню до середньої зарплати, значно нижча ніж в Україні, не кажучи вже про якісні характеристики продуктів харчування [5, с. 14].

Аналіз ресурсного, у т.ч. фінансового, забезпечення сільсько-господарських та фермерських господарств розвинутих країн показує, що він суттєво вищий ніж в Україні, проте значно поступається найбільшим вітчизняним підприємствам, що працюють в аграрному секторі економіки, не кажучи вже про монополізацію ними об'єктів ринкової інфраструктури. Зокрема це стосується зерно- та плодосховищ, елеваторів, перевалочних баз, портових складів та причалів.

Сьогодні держава мало сприяє здоровій конкуренції в галузі. Більше того, непоодинокими є випадки лобювання та використання своїх можливостей крупними аграрними холдингами для отримання ними додаткових пільг та преференцій, які взагалі мають неринковий характер. Як зазначають аналітики, такі процеси несуть у собі великі потенційні загрози.

Відомо, що відсутність здорової конкуренції зменшує стимули підприємств до покращення якості своєї продукції, розширення його асортименту, покращення системи організації праці та збуту продукції, а також знижує інноваційну складову у їх діяльності. Крім того, монополізація ринку призводить до зростання ціни на продукцію.

Усе це, на нашу думку, у кінцевому підсумку знижує конкурентоспроможність вітчизняного аграрного сектору економіки на світовому ринку та створює додатковий інфляційний тиск на національну грошову одиницю.

Крім того, сільськогосподарські працівники недоотримують винагороду за працю, що очевидно зменшує їх доходи та стимулює від'їзд сільських жителів, особливо молоді, у міста. Це, у свою чергу, погіршує і без того несприятливу соціально-економічну та демографічну ситуацію на селі. З іншого боку, неконтрольований приток сільських жителів у міста посилює напруження на ринку праці, погіршує соціально-економічну та криміногенну ситуацію у містах. Загальновідомо, що процеси урбанізації є характерними лише для країн так званого третього світу. В Україні ці процеси лише посилюються (рис. 4) [1].

Таким чином, на нашу думку, трансформаційні процеси, що відбуваються в аграрному секторі економіки України мають переважно негативний та довготривалий характер. Ці процеси набирають обертів і при пасивності держави будуть лише посилюватися.

Сприятлива кон'юнктура на світових ринках сільгосппродукції дає можливість Україні розвивати аграрний бізнес і за таких процесів, що створює зовнішнє враження благополуччя в агропромисловому секторі і правильності напрямку аграрних реформ.

Кардинально змінити ситуацію та надати нового потужного імпульсу розвитку аграрного сектору економіки на якісно новій основі, підняти село можна лише за активної та цілеспрямованої державної політики, спрямованої на стимулювання здорової конкуренції в галузі та підтримку розвитку малого та середнього бізнесу (фермерських господарств). Необхідно утримуватися від лобіювання інтересів крупних агрохолдингів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, інтеграція України в європейську економіку і її подальший вступ до Європейського Союзу вимагають зміни механізму державної дії на аграрний сектор економіки. Заходи державного протекціонізму мають бути адекватні загально прийнятним вимогам Європейського Союзу, але вони повинні забезпечувати Україні економічну безпеку. Державна підтримка має бути представлена тільки шляхами непрямої дії на розвиток інвестиційного і виробничого процесу в аграрній сфері, сприяючи зростанню конкурентоздатності вітчизняної сільськогосподарської продукції і забезпеченню стійкого розвитку аграрного сектору економіки України.

Література:

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

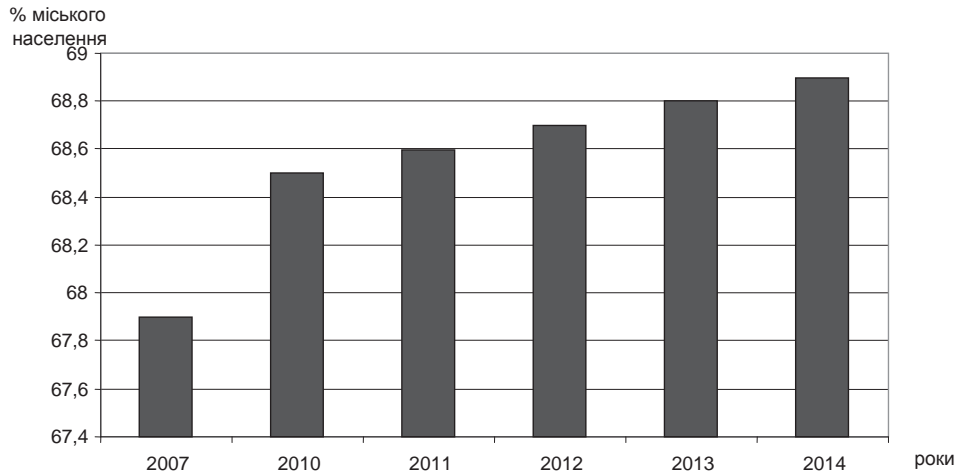

Рис. 4. Динаміка процесу урбанізації в Україні у 2007 — 2014 рр. (станом на 01.01)

2. Безус Р.М. Ринок органічної продукції: досвід Сполучених штатів Америки / Р.М. Безус // Економіка АПК. — 2012. — № 6. — С. 35—43.

3. Беляєва Н.В. Сучаний стан виробництва органічної продукції в Україні та світі / Н.В. Беляєва // Економіка природокористування та екологізації навколишнього середовища. — 2012. — № 9. — С. 151-155.

4. Гудзь О.Є. Державна програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. — 2008. — № 11. — С. 8—13.

5. Давиденко Н.М. Світова практика діяльності організаційних форм та особливості формування корпоративних структур у сільському господарстві України / Н.М. Давиденко // Економіка АПК. — 2011. — № 11. — С. 13—19.

6. Дудар О.Т. Формування системи органічного агровиробництва / О.Т. Дудар // Економіка АПК. — 2012. — № 8. — С. 31—38.

References:

1. Official site of the Statutory broker of statistics of Ukraine (2014), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 14 December 2014).

2. Bezus, R.M. (2012), "Market of organic products: experience of the United states of America", *Economika APK*, vol. 6, pp. 35—43.

3. Bjelajeva, N.V. (2012), "Suchaniy consisting of production of organic goods of Ukraine and world", *Economika pryrodokorystuvannja ta ekolohizaciji navkolyshnjogho seredovyshha*, vol. 9, pp. 151—155.

4. Ghudzj, O.Je. (2008), "The government program of sponsorship of enterprises of APK is through the mechanism of reduction of prices of credits", *Economika APK*, vol. 11, pp. 8—13.

5. Davydenko, N.M. (2011), "World practice of activity of organizational forms and feature of forming of corporate structures is in agriculture of Ukraine", *Economika APK*, vol. 11, pp. 13—19.

6. Dudar, O.T. (2012), "Forming of the system of organic agrarian production", *Economika APK*, vol. 8, pp. 31—38.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2015 р.